

عنوان کتاب : درآمدی بر فهم احادیث مشکل

پدیدآورنده : سید محمدکاظم طباطبایی

محل نشر : قم ناشر : دارالحدیث نوبت چاپ : اول تاریخ انتشار : ۱۳۹۶ تعداد صفحه : ۲۰۸ قطع : وزیری زبان : فارسی

شابک : ۸ - ۹۳۵ - ۴۹۳ - ۹۶۴ - ۹۷۸

فهرست مطالب

پیش‌گفتار

جلسه اول: تعاریف و مفاهیم

تعریف مشکل الحدیث... ۱۶

الف - مشکل الحدیث از دیدگاه عالمان... ۱۶

مشکل الحدیث از دیدگاه علامه مامقانی... ۱۶

مشکل الحدیث از دیدگاه آیت الله سبحانی... ۱۸

مشکل الحدیث از دیدگاه طحاوی... ۱۸

ب - جمع‌بندی و نتیجه‌گیری... ۱۹

نسبی بودن مشکل الحدیث... ۲۰

جلسه دوم: غریب الحدیث

مروری بر مباحث پیشین... ۲۲

معنای غریب الحدیث... ۲۳

تفاوت «غریب الحدیث» و «حدیث غریب»... ۲۳

واژه‌شناسی لغات کهن... ۲۴

ویژگی کتاب‌های غریب الحدیث... ۲۴

الف - واژگان... ۲۴

ب - معنا... ۲۵

ج - دلیل و شاهد مثال... ۲۵

تلاش‌های دانشمندان در تبیین غریب الحدیث... ۲۵

الف - نگاه‌های اهل سنت... ۲۵

ب - نگاه‌های شیعی... ۲۶

مجمع البحرین... ۲۸

ج - کتاب‌های دیگر... ۲۸

جلسه سوم: معنایابی احادیث غریب (۱)

مروری بر مباحث پیشین... ۳۱

معنایابی واژه‌های غریب در روایات... ۳۱

مرحله اول: دستیابی به گوهر معنایی (روح معنا)... ۳۲

نمونه نخست... ۳۲

نمونه دوم... ۳۵

مرحله دوم: آشنایی با معانی استعمالی... ۳۷

پیوست (۱)... ۴۲

پیوست (۲)... ۴۲

جلسه چهارم: معنایابی احادیث غریب (۲)

مروری بر مباحث پیشین... ۴۵

مرحله سوم: آگاهی از ظرافت‌های لفظی موجود در واژه‌ها... ۴۵

نمونه نخست... ۴۶

نمونه دوم... ۴۸

نمونه سوم... ۴۸

نمونه چهارم... ۴۹

منابع مطالعاتی فروق اللّغة... ۴۹

مرحله چهارم: تحلیل کاربرد گزاره‌های غریب در قرآن و حدیث... ۵۰

نمونه نخست... ۵۱

نمونه دوم... ۵۴

جلسه پنجم: نقش ساختار واژگان در فهم معانی آنها

مروری بر مباحث پیشین... ۵۷

دشواری‌هایی در فهم واژه‌های غریب... ۵۷

الف - تفاوت معنایی واژگان در ابواب ثلاثی مجزّد و ثلاثی مزید... ۵۷

ب - تأثیر تعدی به حروف جر در معنای واژگان... ۶۰

ج - تفاوت اعراب در عین الفعل و تأثیر آن در معنای واژگان... ۶۳

د - واژگان با وجود معانی متفاوت... ۶۴

جلسه ششم: نقش صنایع ادبی در معنای واقعی احادیث

مروری بر مباحث پیشین... ۶۶

صنایع ادبی و تأثیر آنها در مراد حدیث... ۶۶

نمونه نخست... ۶۷

نمونه دوم... ۶۸

نمونه سوم... ۶۸

نمونه چهارم... ۶۹

نمونه پنجم... ۶۹

نمونه ششم... ۷۰

نمونه هفتم... ۷۱

نمونه هشتم... ۷۲

نمونه نهم... ۷۳

جلسه هفتم: تألیفات در زمینه مشکل الحدیث

مروری بر مباحث پیشین... ۷۷

نگاشته‌های مرتبط با احادیث دیرباب... ۷۷

گونه‌شناسی نگاشته‌ها در باره احادیث دیرباب... ۷۸

۱. کتاب‌های اختصاصی مشکل الحدیث... ۷۸

الف - نگاشته‌های شیعی... ۷۹

ب) نگاشته‌های اهل سنت... ۸۰

۲. کتاب‌های جامع در بر دارنده مشکل الحدیث... ۸۱

الف - نگاشته‌های شیعی... ۸۱

ب - نگاشته‌های اهل سنت... ۸۲

۳. بیان نگاری و حاشیه نویسی... ۸۲

۴. تک نگاری‌ها و اربعین نویسی... ۸۳

الف - تک نگاری... ۸۳

ب - اربعین نویسی... ۸۴

پیوست (۱)... ۸۵

کتاب‌های مشکل الآثار... ۸۵

رساله‌ای در معنای حدیث «ماترددت فی شیء أنا فاعله»... ۸۹...

مطلب اول... ۹۰...

مطلب دوم... ۹۱...

مطلب سوم... ۹۱...

تنبیه... ۹۵...

حاصل کلام... ۹۵...

تنبیه آخر... ۹۵...

مطلب چهارم... ۹۶...

مطلب پنجم... ۹۷...

جلسه هشتم: اسباب پدید آمدن مشکل الحدیث

مروری بر مباحث پیشین... ۱۰۰...

مقدمه... ۱۰۰...

اسباب پدید آمدن مشکل در احادیث... ۱۰۱...

۱. علو مضمون و دور از دسترس بودن معانی... ۱۰۱...

۲. اجمال و تشابه... ۱۰۴...

۳. ناهمگونی با هندسه معرفتی... ۱۰۵...

۴. پیش فرض‌های غیر قطعی... ۱۰۷...

۵. آسیب‌دیدگی متون... ۱۰۷...

جلسه نهم: تلاش محدثان در ابهام‌زدایی از احادیث مشکل

مروری بر مباحث پیشین... ۱۱۰...

نمونه‌ای از تلاش محدثان در ابهام‌زدایی از احادیث مشکل... ۱۱۰...

گام‌های مهم در رویارویی با روایت مشکل... ۱۱۱...

تبیین معنای حدیث از نگاه عالمان و پاسخ به آنها... ۱۱۲...

نظریه نخست: تصرف در معنای «خیر»... ۱۱۲...

نظریه دوم: برتری نیت همراه با عمل از عمل بدون نیت... ۱۱۳...

نظریه سوم: برتری نیت برخی اعمال دشوار نسبت به اعمال آسان... ۱۱۳...

نظریه چهارم: استحقاق پاداش برای نیت خیری که قدرت بر انجام آن نیست... ۱۱۳...

نظریه پنجم: روح دانستن نیت برای عمل و وابستگی خوبی و بدی عمل به آن... ۱۱۴

نظریه ششم: خلود در بهشت، ثمره نیت خیر... ۱۱۴

نظریه هفتم: برتری طبیعت نیت نسبت به عمل... ۱۱۴

نظریه هشتم: پنهان بودن نیت، سبب برتری آن... ۱۱۵

نظریه نهم: محرک بودن نیت برای انجام عمل، سبب برتری آن... ۱۱۵

نظرات دیگر... ۱۱۵

تیین برگزیده... ۱۱۵

«پیوست ۱»... ۱۱۸

«پیوست ۲»... ۱۲۳

جلسه دهم: تییین روایتی مشکل از نگاه عالمان

مروری بر مباحث پیشین... ۱۲۶

تییین روایتی مشکل از نگاه عالمان... ۱۲۶

تییین شبهات... ۱۲۷

الف - پاسخ‌های ساده... ۱۲۸

پاسخ نخست... ۱۲۸

پاسخ دوم... ۱۲۹

پاسخ سوم... ۱۳۱

ب - راه حل‌های دقیق‌تر... ۱۳۱

راه حل نخست... ۱۳۱

راه حل دوم... ۱۳۲

پژوهش... ۱۳۳

راه حل سوم... ۱۳۳

نتیجه‌گیری... ۱۳۵

جلسه یازدهم: مشکلات ناشی از بی توجهی به فضای صدور حدیث

مروری بر مباحث پیشین... ۱۳۷

تأثیر آشنایی با فضای صدور در حل مشکلات احادیث... ۱۳۷

نمونه نخست... ۱۳۸

پاسخ... ۱۳۸

نمونه دوم... ۱۴۰

پاسخ... ۱۴۲

جلسه دوازدهم: تأثیر دانش‌ها و منظومه معرفتی در حل دشواری‌های حدیث

مروری بر مباحث پیشین... ۱۴۶

تأثیر دانش‌ها و باورها در حل مشکلات حدیثی... ۱۴۶

نمونه نخست... ۱۴۷

نمونه دوم... ۱۴۹

نمونه سوم... ۱۴۹

نمونه چهارم... ۱۵۲

پیوست (۱)... ۱۵۴

جلسه سیزدهم: دشواری‌های احادیث ناظر به افعال معصومان علیهم السلام

مروری بر مباحث پیشین... ۱۵۸

درآمد... ۱۵۸

شبهاتی در عملکرد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله... ۱۵۹

شبهاتی در عملکرد امیر المؤمنین علیه السلام... ۱۶۰

انتخاب نام خلفای سه‌گانه برای فرزندان خود... ۱۶۰

پاسخ... ۱۶۱

شرکت در شورای منصوب خلیفه دوم... ۱۶۳

پاسخ... ۱۶۵

انتصاب افراد ناصالح به عنوان کارگزار دولت علوی... ۱۶۶

پاسخ... ۱۶۷

بی‌نیازی از مشورت با طلحه و زبیر... ۱۶۸

پاسخ... ۱۶۹

جلسه چهاردهم: فرافهمی برخی از روایات مشکل

مروری بر مباحث پیشین... ۱۷۲

نکات مقدماتی... ۱۷۳

نمونه‌هایی از احادیث مشکل و دیریاب... ۱۷۵

گروه اول: روایات خلقت نوری... ۱۷۵

گروه دوم: روایات طینت... ۱۷۶

گروه سوم: روایات عالم ذر... ۱۷۸

گروه چهارم: مناجات معصومان: با معبود... ۱۷۹

جلسه پانزدهم: تأویل، توقف و انکار و راهکارهای نهایی

مروری بر مباحث پیشین... ۱۸۱

تأویل، توقف، انکار و راهکارهای نهایی... ۱۸۱

نکته نخست: عدم انکار... ۱۸۲

نکته دوم: تأویل... ۱۸۴

نکته سوم: معیار سنجش... ۱۸۵

نکته چهارم: ترتیب راهکارها... ۱۸۶

نکته پنجم: اندک بودن روایات انکارپذیر... ۱۸۶

نمونه‌هایی از روایات انکارپذیر... ۱۸۷

نمونه نخست... ۱۸۷

نمونه دوم... ۱۸۸

نمونه سوم... ۱۸۹

نمونه چهارم... ۱۹۰

نمونه پنجم... ۱۹۰

نتیجه... ۱۹۰

جلسه شانزدهم: جمع‌بندی اسباب مشکل الحدیث و راه حل آنها

مروری بر مباحث پیشین... ۱۹۲

جمع‌بندی اسباب مشکل الحدیث و راه حل آنها... ۱۹۲

جهات گوناگون دشواری متن... ۱۹۳

الف - واژگان... ۱۹۳

ب - عبارات... ۱۹۴

اسباب پدید آمدن مشکل الحدیث... ۱۹۴

۱. روح بلند و والای معصومان علیهم السلام... ۱۹۴

۲. ظرفیت محدود فکری... ۱۹۵

۳. دوری از فضای صدور... ۱۹۵

۴. آسیب‌های احتمالی متن...۱۹۵

۵. اختلاف حدیث...۱۹۶

۶. پیش‌فرض‌ها و مبانی...۱۹۶

۷. جعل و وضع...۱۹۶

راه‌کارهای حلّ مشکل الحدیث...۱۹۶

۱. آگاهی‌افزایی نسبت به متون و معارف دینی...۱۹۷

۲. استفاده از مبانی، اصول، معیارها و روش صحیح...۱۹۷

۳. مهارت‌افزایی در شناخت واژه...۱۹۷

۴. آسیب‌شناسی...۱۹۷

۵. جست و جوی کامل (فحص تام)...۱۹۸

۶. ذهن جست‌وجوگر...۱۹۸

۷. حدس صائب...۱۹۸

۸. روح پاک و شایسته تفضّل الهی...۱۹۹

فهرست منابع و مآخذ

پیش‌گفتار

گفتار و رفتار معصومان علیهم السّلام، در پی برنمودن معرفتی دینی، پاسخ به پرسشی خاص یا عام و یا زدودن شبهه‌ای از مردمان معاصر خود و برای آنان قابل فهم بوده است.

تفاوت فهم مخاطبان، اقتضای آن داشته که فراز و فرود معانی ارائه شده نیز متفاوت باشد؛ هم‌چنان که تطور واژگان و فرهنگ در دوره‌های متفاوت نیز سبب دیریابی دستیابی به مراد امام علیه السّلام در دوره‌های پسینی گشته است.

روایاتی که دشواری در فهم داشته و یا از پیچیدگی یا علو مضمون برخوردار باشند، حدیث مشکل نامیده می‌شوند و دانشی که قواعد و مهارت‌های دستیابی به مفهوم صحیح و مراد اصلی روایات را تبیین می‌کند به «دانش مشکل الحدیث» نامبردار است.

روشن است که مجموعه احادیث مراتب متفاوتی از پیچیدگی را در درون خود دارند، هم‌چنان که فرد پژوهنده در این روایات نیز متفاوت بوده و از مراتب درک، فهم، تخصص و مهارت متفاوتی برخوردار است. از این رو احادیث مشکل، تنوع و گونه‌گونی فراوانی خواهد داشت.

این مجموعه در پی آن است که گونه‌های متفاوت حدیث مشکل را برکاود و راه‌های دستیابی به مراد و مقصود معصومین علیهم السلام را با ذکر نمونه‌هایی به مخاطبان بنمایاند.

امید که این نگاه‌شده، گام نهادن در این مسیر پر رمز و راز را تسهیل کند.

بِمَنَّةٍ وَكَرَمٍ

سید محمد کاظم طباطبایی

جلسه اول

تعاریف و مفاهیم

هدف درس

آشنایی با تعریف مشکل الحدیث.

درآمد

هدف اصلی علوم حدیث دستیابی به مفهوم و مراد جدی و واقعی روایات معصومان علیهم السلام است. درک حدیث و دستیابی به مقصود اصلی آن همیشه آسان نیست؛ بلکه گاه با دشواری‌هایی همراه است که نمی‌توان به فهم و برداشت صحیح از حدیث اطمینان داشت؛ چه، برخی از روایات، مقصود خود را به راحتی در اختیار مخاطب قرار نمی‌دهند و مفهوم آنها همواره با ابهام و پوشیدگی رو به رو است. این دشواری گاه به دلیل واژگان و اصطلاحات به کار رفته در روایات و گاه از آن رو است که حدیث، گذشته از معنای ظاهری خود، محتوای پیچیده‌ای دارد که مخاطب به سادگی آن را درک نمی‌کند؛ به گونه‌ای که معنا دریافتنی ولی بسیار دیرپاب و دور از ذهن است و علت این دیرپایی، ناهمگونی آن با مجموعه آموزه‌های وحیانی قرآن، سنت و یا دیگر منابع معرفتی است. در همه این موارد روایت با ابهام و پیچیدگی رو به رو است که با تعبیرهای مشتبه، متشابه، معضل و... از آن یاد می‌شود.

در این درس بر آنیم تا به یاری خداوند با بررسی و بازشناسی گونه‌های احادیث مشکل به مهارت‌هایی دست یابیم که در فهم مقصود اصلی احادیث مؤثرند. همچنین در این درس با مهم‌ترین کتاب‌هایی که به این مقوله پرداخته‌اند، آشنا خواهیم شد.